

אוצרות אורייתא

מהגאון רבי חיים שמרלר שליט"א

ראש ישיבת חיי תורה

פרשת מטות

בעלות על שלל ממלחמת העולם

למי שייך השלל ❖ למה במלחמת מדין כולם קיבלו מהשלל ❖ לומדי תורה המתפללים להצלחת המלחמה אם מקבלים מהשלל ❖ במלחמה שכולם סבלו כגון מירי טילים ❖ השלל ששדדו הנאצים ימ"ש ❖ האם הכיבוש עצמו קנין או שצריך קנין ❖ האם אברהם אבינו ע"ה קנה הרכוש ממלחמת סדום ❖ דינא דמלכותא בכיבוש מלכותא ❖ כשנשדד הרכוש במצות המלך נקנה ובטל קדושתו ❖ האם שייך דינא דמלכותא אצל הנאצים ימ"ש ❖ האם כשנפסק הכיבוש נפקע הקנין ❖ קנין מדין יאוש הבעלים ושינוי הרשות ❖ ספרים וחפצי קדושה שנשדדו מיהודים ❖ מציל מזוטו של ים ❖ האם הרכוש שגזלו הרשעים היה מיועד לכליון ❖ כשהממשלה הכובשת מוכרת רכוש שגזלו הרשעים ❖ הציל אוצר ספרים לפני המלחמה אם יחזיר הספרים

ויקחו את כל השלל ואת כל המלקוח באדם ובבהמה (ל"א י"א).

כמו כן אנו מוצאים במלחמת סיחון רק הבהמה בזזנו לנו ושלל הערים אשר לכדנו, (דברים ב ל"ה) וכן במלחמת עוג וכל הבהמה ושלל הערים בזזנו לנו, (דברים ג ז'), ומוכח דבמלחמה נקנה השלל לכובש, וכן משמע מעצם דין חיוב טבילת הכלים בפרשתן דהוי כאילו נקנו הכלים שנלקחו בשלל מהגויים.

למי שייך השלל

ברמב"ם בהלכות מלכים (פ"ד ה"י) כתב כל הארץ שכובש (מלך ישראל) הרי היא שלו ונותן לעבדיו ולאנשי המלחמה כפי מה שרצה, ומניח לעצמו כפי מה שירצה, ובכל אלו הדברים דינו דין, וכן ברמב"ם הלכות עבדים (פ"ט ה"ד) מלך עכו"ם שעשה מלחמה והביא שביה ומכרה, וכי אם הרשה לכל מי שירצה שילך ויגנוב מאומה שהיא עושה עמו מלחמה שיביאו וימכור לעצמו הרי דינו דין.

ובסנהדרין (דף כ') ת"ר אוצרות מלכים למלך ושאר ביזה שבוזזין מחצה למלך ומחצה לעם, ופסקה הרמב"ם (הל' מלכים פ"ד ה"ט) וכל הממלכות שכובש הרי אוצרות המלכים למלך ושאר הביזה שבוזזין, בוזזין ונותנים לפניו, והוא נוטל מחצה בראש, ומחצית הביזה חולקין אותה כל אנשי הצבא ביחד עם העם היושבין על הכלים במחנה לשמרם, חולקים בשווה שנאמר כי חלק כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלקו, ואם כן יוצא שרק הלוחמים והיושבים על הכלים זוכים בביזה, אבל שאר העם לא.

למה במלחמת מדין כולם קיבלו מהשלל

ולכאורה יש לעורר דקשה ממה שמצאנו בפרשתן במלחמת מדין שאמרה תורה וחצית את

אוצרות בעלות על שלל ממלחמת העולם אורייתא

המלקוח (פסוק כ"ז) היינו שהעדה כולה קיבלה חלק מהשלל, כמו שכתב רש"י חציו לאלו וחציו לאלו, והלא העדה לא השתתפה במלחמה, אלא הספורנו כתב דבר מחודש, שהחלק שלקחו העדה והכהנים והלוויים לא היה זה משום ששמרו על הכלים, אלא מפני שמלחמת מדין היתה מלחמת נקמה על מה שנעשה נגד כולם, ורצה הקב"ה שיתקיים בכולם ואכלת שלל אויבך, והיינו דהרי הנקמה היתה עבור "כולם", וממילא כולם בכלל הביזה.

לומדי תורה המתפללים להצלחת המלחמה אם מקבלים מהשלל

ואמנם זה דוקא במלחמה כמלחמת מדין שהיתה לנקמה וכולם בכלל אבל בשאר מלחמות, משמע דרך אלו המשתתפים בפועל במלחמה מקבלים חלק מהשלל, אבל אלו שלא משתתפים לא מקבלים. המלבי"ם מפרש על הפסוק ויאמר ד' אל משה לאמר שא את ראש מלקוח השבי באדם ובבהמה וגו', וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה היוצאים לצבא ובין כל העדה, מפרש בהתורה והמצוה, וחצית שאחר זה יחצהו לשני חלקים שוים, חלק אחד יקחו תופשי המלחמה, וחלק הב' יקחו כל העדה, שבאשר לא בכוחם נצחו מלחמה זו, רק בזכות כל העדה וע"י תפלתם הי' להם דין כל העדה כיושב על הכלים שמגיע להם חלק עכ"ל. מדברי המלבי"ם יוצא דגם במלחמה אחרת מקבלים כל העם, ואדרבה אלו יושבי בית המדרש המתפללים להצלחת המלחמה מקבלים חלק כחלק.

במלחמה שכולם סבלו כגון מירי טילים

אמרנו דרך אלו שהשתתפו במלחמה או שמרו על הכלים מקבלים מהביזה, וכן אלו שבזכותם נצחו במלחמה, בזכות תפלתם. ויש לנו לשאול מה הדין באופן שכל המלחמה היא משום שהעם היושב בארץ סבל רב מירי טילים אל מרכזי האוכלוסיה, האם גם העם שאינו משתתף בפועל במלחמה, וגם לא נמנה בין יושבי בתי כנסיות ובתי מדרש להרבות בתפילה ותחנונים, האם מקבלים חלק מהביזה, דהרי גם הם סבלו מהמלחמה, וכמו שידוע בהרבה מקומות שהאויבים הפגזו אל תוככי מרכזי האוכלוסין בהפצצות כבידות ונוראות, או שמא רק היוצאים למלחמה ממש והשומרים על הכלים מקבלים.

הן אמת דכבר כתבו כמה אחרונים דכל הקנין בשלל חל מדין הקרבת הלוחמים וקיוזו דמם, כמאמר חז"ל "בדמים קנהו" וכאשר האריכו בכא במחותרת, ולפי זה הרי גם אלו שעברו את המלחמה במורא ופחד וגם בתשפוכת דמים מהאויב בכלל החלוקה.

השלל ששדדו הנאצים ימ"ש

ואמרתי בשיעור זה ננסה לדבר קצת ממה שהיה אחרי המבול כעבור המלחמה הכבידה והארץ מלאה דמים מאת הארורים שבאומות הנאצים ימ"ש וזכרם, שהרגו וחמסו וטבחו באכזריות נוראה מלינוני יהודים, והארץ היתה תוהו ובוהו, והנה כידוע שמלבד הרציחות הנוראות הרי גם שדדו את כל הרכוש מכל המקומות בהם כבשו והגיעו, וכעבור המלחמה נתעוררו הרבה מהניצולים או מיורשי הנרצחים לחפש את הרכוש השדוד, ואחר שנים רבות

אורייתא

פרשת מטות

אוצרות

מצאו כהנה וכהנה או במוזיאונים, או אצל אנשים שהם קנו רכוש זה אצל השודדים, ועוד כדומה לזה, ויש שהכירו כעבור שנים רבות חפצי קודש כמן גביעים או מנורות זהב וכסף ששלהם היה לפני המלחמה, וכמה צער וכיסופין היה להם בראותם את הפריטים המיוחדים שהזכיר להם את העבר נמצא שרוד בידי אחרים.

ועתה עומדת השאלה האם צריך להחזיר את הרכוש ליורשים או לניצולים, או שנקנו ביאוש ושינוי רשות, או דהוי בגדר מציל מזוטו של ים דהרי אלו שלו, כמו כן יש לבאר מה טבעו של כיבוש, האם עצם הכיבוש מקנה זכות לכובש, וכן צריך לדון האם כל הדינים שנאמרו בכובש שיש להם קנין שייך באלו הארורים שעברו על כל חוק בינלאומי באכזריותם וממילא ליכא בהם דינא דמלכותא דינא.

⌘ האם הכיבוש עצמו הוא מעשה קנין או שצריך קנין

הנה ראשית דברינו בהאי ענין דשלל מלחמה בכלל והשבת רכוש שנלקח במלחמה לבעליהם בפרט, נתחיל במה שדן בספר דבר אברהם (ח"א סי' י' והלאה) בכיבוש מלחמה אם הוא עצמו כלומר הכיבוש הוא גם מעשה קנין חדש נוסף על הקנינים הרגילים שנתחדש רק במלחמה, ומיד שנכבשה הארץ לפני המנצח כדרך הכבישה, כבר קנה את הארץ וכל אשר בה, וזהו שנקרא חזקת מלחמה, ואין צריך לעשות עוד שום קנין חזקה בקרקע, וכן האנשים המה לו לעבדים בלא שום קנין אחר לכל חד וחד כדינו, או דלמא עיקר החידוש בכיבוש הוא רק, שמסתלק דין הגזל, דבמלחמה לאו גזל הוא, וכן מסתלק דינא דשאינו שלו, שאין קנין תופס לאדם בכ"מ בדבר שאינו שלו בע"כ של בעלים, ובכיבוש מלחמה רשאי ויכול הוא לקנות אפילו בע"כ של בעלים, אבל קנין מיהא בעי לכל דבר ודבר, כהלכות קנייניו כקונה מן ההפקר, לפי שאין הכבישה מצד עצמה מעשה קנין, וכל כמה דלא עשה קנין עדיין לא קנה הכובש.

ולמעשה במסכת גיטין (ל"ח.) נחלקו רש"י ותוס' בגדר הקנין בכיבוש מלחמה ע"י גויים, לדעת רש"י (ד"ה בחזקה) גוי קונה בכיבוש מלחמה רק "מדין ייאוש" וחזקה, המלחמה גורמת לייאוש ואח"כ מועיל קנין החזקה של הכובש הנעשה לאחר הייאוש, לשיטת ר"ת (תוס' ד"ה אבל) הכיבוש קונה מצד עצמו.

⌘ האם אברהם אבינו ע"ה קנה הרכוש ממלחמת סדום

ולאור חקירת הדבר אברהם יתורץ קושית השדי חמד (ח"ד מערכת ל' כלל צ') שהביא מספר פדה את אברהם, דמה שאמר אברהם אבינו למלך סדום, והרכוש קח לך, ואף שאברהם אבינו זכה בזה משום כיבוש מלחמה, והיאך הותר לו ליתן למלך סדום, האיכא לאו דלא תחנם, ותיריך שלא נתכוין אברהם להנאת מלך סדום אלא לכבודו שלא יאמר אני העשרתי את אברהם.

אלא דבספר למיסבר קראי (פרשת לך לך) העמיס לתרץ כך, דהנה מה שזכה אאע"ה ברכוש סדום מדין כיבוש מלחמה זה רק הוציא את הרכוש ממלך סדום ע"י כיבוש מלחמה של ארבעת המלכים, וע"י כיבוש מלחמה נוסף של אאע"ה יצא הרכוש גם מהם, ולפי המהלך

אוצרות בעלות על שלל ממלחמת העולם אורייתא

שכיבוש עצמו אינו קונה רק שאינו משום גזל, אם כן הרכוש לא נעשה עדיין של אברהם אבינו, ולכן י"ל דלהכי אמר לו מלך סדום והרכוש קח לך, דיעשה בו קנין, ולכן אמר גם אברהם אבינו אם אקח, דעדיין לא זכה בהם, ומה שאמר מלך סדום לאאע"ה תן לי הנפש, אעפ"י שאברהם אבינו עדיין לא זכה בהם, מ"מ צריך היה לנתינה למלך סדום, דסוף סוף מרשות מלך סדום הרכוש ייצא כבר, ואברהם אבינו יכול היה לזכות בהם בכל רגע ורגע, לכן שפיר היה שייך למלך סדום לומר תן לי. ועפ"י מה שנתבאר מובן גם מדוע לא היה בזה איסור דלא תחנם, כיון דאברהם אבינו לא נעשה עדיין הבעלים של הרכוש, דכיבושי המלחמה הועילו רק להוציא את הרכוש מידי מלך סדום, אבל לא הועילו להכניסם לבעלותו של אברהם אבינו וממילא לא היה שייך איסור של לא תחנם.

דינא דמלכותא בכיבוש מלכות

והרבה הלכו בדרך שהכיבוש קונה בעצם משום דינא דמלכותא, וכן נראה פשוט מדברי השו"ע הרב בעל התניא בהלכות הפקר והשגת גבול (ח"מ), אחר שכתב דיני יערות ומדבריות שהם הפקר ואם יעשה בהם חזקה יקנהו יעו"ש. כתב בסעי' ג', במה דברים אמורים בישראל ונכרים הדיוטות, אבל מלך אפילו נכרי שכבש איזו מדינה במלחמה, קונה אותה עם כל הנהרות והיערים שבה, ואם מכר או נתן יער ממנה לאחד מעבדיו נקנה להם קנין גמור, אף על פי שלא החזיקו בו לא הם ולא המלך, ואין צריך לומר אם מכר או נתן ממדינתו, לפי שזהו ממשפטי וחוק המלכות, שכל הארץ כולה עם הנהרות והיערים היא ברשות המלך, בין מדינתו עצים מיערים אלו שלא ברצון בעליהם בחוזק יד הרי זה גזל גמור של תורה, ואם בגניבה הרי זו גניבה גמורה, וכן הצד חיה ועוף מן היערים ודגים מן הנהרות, אם המלך מכר או נתן זכות זה לישראל או לנכרי, אבל אם אין זכות זה בא להם מן המלך, אין בו משום גזל של תורה אפילו חטף דגים מן המצודה של ציד ישראל, אם אין לה תוך שאינה כלי, לא קנתה הדגים לבעליה מן ההפקר, ואף על פי כן אסור לעשות כן מדברי סופרים מפני דרכי שלום.

וכן כתב הרדב"ז (ח"ג סי' תקל"ג) דקיי"ל דינא דמלכותא דינא, דחוק המלוכה הוא כשלוכדים המדינה בכח המלחמה, כל הבתים והשדות והכרמים הם שלו וכו', אנן לאו מדין גזלן אתינן עלה וכו', אלא מטעם דינא דמלכותא אתינן עלה, כי כן דרך המלכים לכבוש מדינות זה מזה וקונים אותם קנין גמור, דאי לא תימא הכי, לא תמצא שום מלך שיש לו חזקה במלכותו, שהרי כל מלכותם לוקחים מאחרים וכובשים אותם ע"י מלחמתו וזו היא חזקתם.

כשנשדד הרכוש במצות המלך נקנה ובטל קדושתו

ובתשובת הרמב"ם שהובאה בשיטה מקובצת (ב"מ כ"ד ע"ב) וז"ל, שאלת מי שקנו מן השוללים ספרי קדש לקצת בתי כנסיות שבמדינות, אם נאמר שקנה, או אם נכפהו על לקיחתו ממנו, ואם נאמר שילקח ממנו בעל כרחו, אם ינתן לו הסך שקנהו בו, ואם יחזיר לאותו בית הכנסת עצמו, או לזולתו, תשובה אם הביזה היתה במצות המלך, קנה ובטל דין הקדש, ואפי" כלי המקדש כשנשללו בטלה קדושתו, אמרו ובאו בה פריצים וחללוהו, אמנם אם נשללו בלי

אורייתא

פרשת מטות

אוצרות

רשות המלך או נגנבו, ישבע בנקיטת חפץ כמה הוציא, ויטול ויחזור זה הספר למקומו כדין מי שנתברר לנו בו שנגנבו כליו וספריו.

ואלא מה שכתב הרמב"ם ובאו בה פריצים וחללוה שנאמרה אצל כלי המקדש, נסתפק בחלקת יעקב (ח"א סי' קל"א) האם כוונתו לומר שאם הספר הנגזל ספר תורה הוא, כל כה"ג אסור לקרות בו מפני ששוב אין בו קדושת ספר תורה, כיון שכבר נתחלל, ואם כן הוא חידוש דין בהלכות ס"ת שכל ס"ת שנשלל במצות המלך בטלה קדושתו, והיינו שדין ובאו בה פריצים וחללוה נאמר לא רק בענין קדושת כלי המקדש אלא גם בקדושת ס"ת, או שמא כוונת הרמב"ם רק לענין ממון, ובא לחדש דכל שנגזל בפקודת המלך הוי כעין כיבוש מלחמה שנקנה לשודד, וממילא מי שזכה מאת השודדים אינו חייב להחזיר.

⌘ האם שייך דינא דמלכותא אצל הנאצים ימ"ש

הנה כתבו לנו בפירוש דכל דין הקנין בכיבוש הוא מדינא דמלכותא דהוי דינא, ומכל מקום יש בכאן צריך עיון גדול האם אמרינן דינא דמלכותא באותם הרשעים אשר עברו על כל חוקות הגויים והחוקים הבינלאומיים, ובפרט לדעת הסוברים דכל האי ענינא דדינא דמלכותא דינא היא משום דתהא מוראה של מלכות ולא יהא איש חרב ברעהו, והרי הרשעים האלו היו ההיפך הגמור מזה, ואדרבה היכן שבאו והשליטו את חוקותיהם נהפך הארץ לגיהנום של מטה, והאם נאמר דכת אוכלי אדם הנמצאים ביערות אפריקה אם יהא להם חוקים משלהם יחול על זה דינא דמלכותא.

ובפרט לפי מה שכתב הרשב"ם (ב"ב נ"ד ע"ב ד"ה והאמר שמואל) הטעם דדינא דמלכותא דינא הוא שכל מסים וארנוניות ומנהגות של משפטי מלכים שרגילים להנהיג במלכותם דינא הוא, שכל בני המלכות מקבלים עליהם "מרצונם" חוקי המלך ומשפטיו, והלכך דין גמור הוא, ואין למחזיק בממון חברו עפ"י חוק המלך הנהוג בעיר משום גזל, וראה מה שכתב הרמב"ם (פ"ה הי"ח מהלכות גזילה) בד"א במלך שמטבעו יוצא באותן הארצות, שהרי "הסכימו" עליו בני אותה הארץ וסמכה דעתן שהוא אדוניהם והם לו עבדים, אבל אם אין מטבעו יוצא בארץ, הרי הוא כגזלן בעל זרוע וכו', והובאו דבריו בשו"ע (סי' שס"ט ס"ב). הרי שכל דין זה נובע מהסכמת העם ומרצונם שיהא עליהם חוקי מלך זה, ולפי זה שכל העמים אשר נפלו שדודים לפני הארורים הללו בודאי ובודאי לא קיבלו עליהם מרצונם את חוקותיהם המרושעות, ולא שייך בזה דינא דמלכותא דינא, ואם כן לכאורה הקנין לא חל באלו שקנו מידם, וצריך להחזיר הרכוש לבעלים.

⌘ האם כשנפסק הכיבוש נפקע הקנין

לבד מזה הנה כעבור המלחמה ונפסק הכיבוש שכבשו הארורים, הנה הדבר אברהם (שם באות ח) שם יצא לחדש ע"פ דברי הרשב"א (גיטין דף ל"ז ע"ב), שקנין כיבוש מלחמה אינו קנין לעולם, אלא מה שהעכו"ם נוטל ע"י כיבוש מלחמה, קנוי לו רק לזמן הכיבוש, והיינו שכל זמן שהוא כבוש תחת ידו הרי הוא שלו, וכן יש לו רשות למוכרו באופן שיכנס הלוקח תחתיו

אוצרות בעלות על שלל ממלחמת העולם אורייתא

ונמשך זמן כיבושו גם להבא כל זמן שהוא תחת יד הלוקח, אבל אחר שנפסק הכיבוש, נפקעה זכותו של הכובש, ולכן אין הבעלים הראשונים צריכים לחזור ולקנות, אלא כיון שנפסקה רשות הכובש, ממילא הדר לבעלים, שמעולם לא היה לו לכובש קנין עולם, אלא קנה רק לזמן כיבוש.

ולדבריו כתב הגרי"ד בלייך (אור המזרח ל"ד) דיש נפקותא לדינא בין מי שקנה או חטף ספרים מאת הגרמנים כשהספרים היו עדיין תחת ידיהם בימי המלחמה, ובין מי שזכה בספרים אחר מפתלם, והיינו שלדעת הרשב"א שכיבוש מלחמה נחשב לקנין בפני עצמו, הקונה מאת הכובש נכנס תחתיו וזכה במה שקנה. משא"כ מי שלא קנה במשך תקופת הכיבוש, אלא שבא אח"כ להחזיק בספרים שנשדדו כבר, בכה"ג מעולם לא קנה, שהרי לשיטת הדבר אברהם מיד כשנפסק הכיבוש חזרו הספרים לרשות בעליהם הראשונים. ואין לומר שהאומות שנצחו את הגרמנים גם להם נקנה ע"י כיבוש מלחמה, שהרי כפי שידוע לכל, לא נתכוונו לזכות בשלל המלחמה, אלא אדרבה עשו מאמצים גדולים להחזיר לבעלים הראשונים את כל מה שחמסו הגרמנים.

קנין מדין יאוש הבעלים ושינוי הרשות

ואלא כל מה שדיברנו עד הנה היא האם נקנה להם לרשעים מדין כיבוש ואז גם אם לא נתיאשו הבעלים הוי קנין, ועתה נפן עצמינו לבאר גם אם אין נקנה לרשעים מדין כיבוש ומדינא דמלכותא, הרי צריך לדון מדין יאוש שברור שנתיאשו הבעלים מחפציהם, וכן שינוי הרשות על ידי הגזלנים, ודין ידוע הוא דכל דבר הנגנב נקנה ע"י יאוש שנתיאשו הבעלים, ושינוי רשות, רק שנחלקו הפוסקים אם הגניבה נקנית רק כשהבעלים נתיאשו קודם שינוי רשות, או אם הגניבה נקנית אף אם היאוש בא אחר שינוי רשות, עיין שלחן ערוך ורמ"א (ח"ו ס"י ש"ג סע"ג) והרבה אחרונים נקטו לדינא שסתם גזילה אין בה משום יאוש, מאחר שהנגזל סובר לתבוע הגזלן לדין בבי"ד של ישראל או בפני ערכאות, אבל כבר ציינו דבשו"ת נודע ביהודה (מהדו"ת אבהע"ז ס"י ע"ז) כתב דאם הגזלן הוא גבר אלים וירא לתבוע הוי יאוש, ולפי זה בשודדים הנאצים הידועים באכזריותם ורשעותם, אשר כל שומעיהן חיל ורעדה יאחזון, בודאי דלא עלה במחשבת שום אדם לתובעם לשום דין, ולכאורה מי שקנה מהם קנינם קנין.

אולם הרמ"א בשולחן ערוך חו"מ (סי' שס"ח ס"א) כתב וסתם גניבה הוי יאוש אפילו בעובד כוכבים, ואם כן הקונה מן הגנב לא היה צריך להחזיר הגניבה אלא אם כן ידעינן דלא נתיאש דהא קנאה ביאוש ושינוי רשות, מיהו נהגו להחזיר כל גניבה, ואין לשנות מן המנהג, ואין חילוק בזה בין גנב לגזלן דבכל ענין מחזיר דמיו ונוטל את שלו, ע"ש. ומשמע שצריך להשיב את הגניבה אע"פ שכבר היה יאוש ושינוי רשות.

ספרים וחפצי קדושה שנשדדו מיהודים

אלא דבספרים חידשו התוס' ב"ק (דף קי"ד ד"ה המכיר) דהוי לעולם לפני יאוש, שאין רגילות להתיאש מספרים, ולא מיבעיא מגנבים עובדי כוכבים דלא מייאש אפילו מכלים, כיון דדייני בגיותא, כדאמר לעיל, אלא אפילו בגנב ישראל אין רגילות להתיאש מספרים, דסוף

אורייתא

פרשת מטות

אוצרות

יבואו ליד ישראל, דאין גנבים מוכרין אותן רק לישראל, ולבסוף חוזרין לבעלים, וכן כתב הרמ"א בחו"מ (סימן רל"ו סעיף ח') אבל מטלטלי דמייאשי מיניה אין צריך להחזיר לבעלים, מלבד ספרים דאין מייאש מיניהו, דידעינן דאין מוכרין רק לישראל, ובפשטות לשיטתם הן גם חפצי קודש השייכים רק ליהודים איכא הך סברא דסופם שיבואו לידי ישראל, שאין הנכרים מוכרין אותן כי אם לישראל, כמובן אם אין אלו משל זהב שיכולים להתיכן דאז שייך בהם יאוש.

ועל פי דברי התוס' כתב שם בשו"ת אמרי יושר שחיילים רוסים ששדדו ספרי קודש כדי לחתכם לחתיכות ולעשות מהם נייר, הרי שבודאי יאוש יחול לגבי ספרים אלו, שהרי בעליהם אינם סוברים שהספרים ישובו אליהם, ובודאי נתיאשו, ולכן מי שקנה ספרים אלו מידי הרוסים הקנין חל.

וראיתי בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' קל"ו) במדינת סלאוואקיי שמלכות הרשעה שם שדדו חמסו וגזלו את כל היהודים והובלו שודד לגולה למרחקים, ויש תחת ידם כעת הרבה אלפים ספרים וכתבי הקודש, והם רוצים למכרם אם מותר לקנות אותם, וכתב שם דמה שרצה חכ"א לאסור ליקח אותן מהא דמבואר ברמ"א הנ"ל דבספרים לא שייך יאוש כיון דאין מוכרין אותן רק לישראל, לא דק כלל, חדא דשם מיירי רק לענין דצריך להחזיר לו הספרים משום דלא מייאש הם, אבל הדמים שנתן הלוקח צריך בעל הספרים להחזיר לו כמו במקרקעי דודאי לא מייאשו, וכל השקלא וטריא רק אם צריך להחזיר לו הדמים, ואנן פסקינן שם כשיטת התוס' ורא"ש וכל זמן שלא נתן לו הדמים, ודאי דמותר ללוקח להשתמש בשדה, כשאומר להציל נתכוונתי.

מצייל מזוטו של ים

נימוק עיקרי לאלו הסוברים דאין צריך להחזיר הרכוש לניצולים הוא מדין מצייל מזוטו של ים, ושמעתי שמרן האמרי אמת זי"ע באמת טען לאלו שהצילו מגיא ההריגה דהוי מצייל מזוטו של ים, וביאור הדברים דבגמ' (ב"מ כ"ב ע"ב) אמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל בן יהוצדק, מנין לאבידה ששטפה נהר שהיא מותרת, דכתיב וכן תעשה לכל אבידת אחיך אשר תאבד ממנו ומצאתה, מי שאבודה הימנו ומצויה אצל כל אדם, יצאתה זו שאבודה ממנו ואינה מצויה אצל כל אדם, דהרי נשטפה בנהר, וכן שם להלן (כ"ד ע"א) רבי שמעון בן אלעזר אומר המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס ומן זוטו של ים ומשלוליתו של נהר וכו' הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתייאשין מהן, וכן נפסק בטושו"ע (חו"מ סי' רנ"ט סעי' ז'). רק דנחלקו בטעם הדין שהמציל מזוטו של ים למה הרי אלו שלו, האם מטעם יאוש, וכן הוא דעת הרמב"ם מהלכות גניבה ואבידה (פ"ו ה"ב), או שהוא גזירת הכתוב שממון שאבד מבעליו באופן כזה שגם לכל אדם הוא אבוד כמו נשטף בנהר, ובדרך הטבע אין לו הצלה, אין הוא כאבידת ממון שחייבה התורה בהשבתו אלא הפקר גמור הוא. וכן נחלקו האחרונים ע"י בנתיה"מ (סי' רס"ב) שדין זוטו של ים "הפקר" גמור הוא, ואילו בשו"ע הרב (הל' מציאה ופקדון סעי' י"ט) כתב שמטעם יאוש זוכה בה, אלא שאפילו צווחו בעלים בטלה דעתו אצל כל אדם.

אוצרות בעלות על שלל ממלחמת העולם אורייתא

וממילא בנידון דידן ברכוש שנשדד על ידי הנאצים ימ"ש שכל העולם כולו היה בבחינת שטפה נהר של דם ואש ותמרות עשן, ואין לך אבודה מכל אדם גדולה ממנה, ובודאי לאלו הסוברים דמציל מזוטו של ים הוא מדין יאוש, דבודאי נתיאשו הבעלים.

⌘ האם הרכוש שגזלו הרשעים היה מיועד לכליון

אלא דכאמור לעיל שיש לחלק בין סתם חפצים לחפצי קודש וספרים, ולכאורה גם בהאי ענין דמציל מזוטו של ים, יש לדון, דהרי ידוע דבאמת כל מה שהיה שייך לקדושה כמו ספרים וכדומה, הרי שאחת דתם היה מאת הרשעים האלו להשמידם ולשרפם ולכלותם, ובזה שייך שפיר מציל מזוטו של ים, אבל ברכוש שאלו הרשעים היו מייעדים לכתחילה על מנת למוכרם ולהרויח מהם ממון, מה שייך בזה לומר מציל מזוטו של ים, הרי אינה אבודה מכל אדם, ואמנם לפי הצד שענינו הוא יאוש, שפיר ניתן להבין דשייך גם באלו יאוש מרגע שנשדדו מהם. ובאמת שכבר דנו האחרונים האם אמרינן הכלל דמציל מזוטו של ים באופן שאינו ברור שהולך לכליון, וראה שם באמרי יושר דאין לדון דין זוטו של ים רק בממון שכבר אחזתו הדליקה או נפל כבר בים, אבל אם עדיין אינו במצב כליון, אפילו נטלו הגייס לשם כך, לא אמרינן האי כללא.

וכל זה מדינא אבל הרמ"א (סי' רנ"ט) כתב דאפילו בזוטו של ים, טוב וישר להחזיר, ובש"ך שם (סי' ק"ג) הביא בשם הראב"ה והראב"ן גבי מציאה דכייפינן ליה להחזיר היכא דהמוצא עשיר, ולכן מסיק בשו"ת בית אבי (ח"מ סי' קנ"ז) דמשום ועשית הישר והטוב צריך להחזיר נכסים ורכוש לבעלים, מכיון דלאחר התופת הנורא אם יעלה ביד שום בן אדם להשיג חפץ או ספר ממה שנשאר מביתו או מבית אביו, חשיבות גדולה הוא, כי יש לכל אדם סנטימנט להתקשר עם העבר או לכה"פ שלא לנתק עם העבר שכבר חלף מאתנו, וזהו כמו מצבה לכל משפחתו ובית אבותיו שניספו על קידוש ה' הי"ד, ואעפ"י שבספרים לא שייך לחלק בין עשיר לעני כי הכל עניים הם אצל ספרים, מ"מ מי שיודע מצב הדברים הבעלים מקרי עניים לגבי זה נגד המחזיקים.

⌘ כשהממשלה הכובשת מוכרת רכוש שגזלו הרשעים

אמרנו לעיל שכל אלו הסוברים שהקנין הוי קנין ואין צריך להחזיר לבעלים, הנה כל זה מיירי כאמור שיחידים מוכרים רכוש של הניצולים לאחר שנשדד מהרשעים, אמנם במקום שהממשלה הכובשת עצמה מוכרת, וכמו שהיה אחר המלחמה שהרוסים שכבשו את מזרח אירופה מהנאצים ימ"ש מכרו רכוש שלקחו מהם בשעה שכבשו, מה דין הרכוש האם צריך להחזיר לבעליהן.

ובשו"ת בית אבי (ח"א ח"מ סי' קנ"ז) כתב בזה דיש לומר דצריכים להחזיר לבעליהן היכא שהיו תח"י הרוסים והפולנים, דהנה המרדכי (ריש פרק ב' דב"מ) מביא תשובת רגמ"ה הובא דבריו ברמ"א (סי' רנ"ט) בעכו"ם שהצילו ספינה שנטבעה בנהר עם הרבה חפצים, ומכרו הכל לישראל, דאין הישראל הקונה זוכה בהן, וחייב להחזיר לבעליהן, ומה שטוען הקונה אבדת

אורייתא

פרשת מטות

אוצרות

נהר מותרת, אינה טענה כלל, שהרי הוא בעצמו לא הציל אלא העכו"ם הצילו, ומושלי העיר כבר נתנו צו להחזיר, ודינא דמלכותא דינא, ובדיני עכו"ם המציל מן הנהר נוטל שכר טרחא ומחזירה לבעלים חנם, ודינו של זה כלוקח מן הגנב, ולפי דבריו יוצא דהיכא שהממשלה שכבשו מכל הנמצא ממה שגזלו הרשעים הנאצים ימ"ש בתור כיבוש מלחמה, וכמו שהרוסים כבשו מהנאצים ימ"ש ולקחו מהם הכל, ומדינא דמלכותא היו להחזיר כל הדברים לבעליהן אם נשארו הם או יורשיהם, ולכן אין הקונה יכול לזכות בהחפצים מטעם זוטו של ים, כיון שהוא לקח מהממשלה, ומדין הממשלה צריכים להשיב לבעלים. נמצא לפי"ז שצריך להשיב הכל לבעליהן, ואפילו אי נימא שהממשלה כבר קנתה הכל מדין כיבוש מלחמה, מ"מ כיון דדינא דמלכותא להחזיר הכל לבעליהן, אעפ"י שהם בעצמן נתנו הכל להיהודים הנשארים, ולהם היה הכח ליתן מחמת קנין של כיבוש מלחמה, אבל הם שנתנו רק משום שחשבו שאין להחפצים בעלים או יורשים, אבל אם היו יודעים שיש בעלים התובעים מה שהיה שלהם, בחפץ לב היו נותנים להם מדינא דמלכותא.

⌘ הציל אוצר ספרים לפני המלחמה אם יחזיר הספרים

ואולם עד כאן דיברנו באם הוי יאוש או הוי מציל מזוטו של ים באופן שהרשעים הם אלו אשר גזלו ושדדו את הרכוש, כיון דבשעה שגזלו הרי נתיאשו הבעלים, אולם מעשה והצליחו כמה יהודים לפנות כל ספרי הקודש בשעת המלחמה מאוצר הספרים של בית מדרש אחד בשנות הזעם, והסתירום מעין רואה עד עבור המלחמה, ועתה בגמר המלחמה נשאלה השאלה האם צריכים להחזיר את הספרים או שנקנו גם הם מדין יאוש.

ודן בזה בשו"ת שרידי אש (ח"ג סי' ע"א), וכתב שם דאין להשתמש בהיתר זה, דמציל מזוטו של ים, מלבד מה שהרמ"א המבואר כתב דטוב וישר להחזיר, וכן אם גזר המלך או בית דין חייב להחזיר, והרי ברור שהמציל לא נתכוין בשעת ההצלה לזכות בספרים לעצמו, ובודאי חשב אז לשומרם ולהחזירם אחרי עבור הזעם, מלבד הנ"ל הוא מסופק אם יש לדמות לזוטו של ים, מכיון שידוע כי הרשעים ימ"ש לקחו כל הספרים מהביבל אתיקאות (ספרייות) והניחום במקומות משומרים, ולא פסה התקוה מלבנו כי הרשעה כולה בעשן תכלה ותעבור ממשלת זרון.

